

ANTONIO DI PUCCIO DA CERETO PISANO

Ca. 1380 - 1451

L. Vandamme

Begin 15de eeuw waren de munten nog slechts flinterdunne plaatjes met zo goed als geen reliëf. Men sprak ook niet meer van graveurs maar van “tailleurs”, stempelsnijders. Niemand die eraan dacht terug te grijpen naar de kunstvolle antieke munten.

Hadden de graveurs geen ambitie meer? Zorgden zij nog slechts voor simpele versieringen, emblemen en wapenschilden? De menselijke figuur afbeelden leek voor hen te moeilijk. Nochtans had de Renaissance haar intrede reeds gedaan in de andere kunstvormen. De Renaissance, geïnspireerd op de antieke geschiedenis met een directe en getrouwe imitatie van de natuur.

De wedergeboorte van de medaillekunst is het werk geweest van een schilder en dat is niet geheel onverwacht, gezien de rol van de school van Verona. Antonio di Puccio da Cereto Pisano, beter gekend als Pisanello, is de schepper van een nieuwe kunstvorm nl. de medaille. Pisano was erg klein van gestalte vandaar de toevoeging -ello, die een allusie hierop was. Deze schilder en zijn tijdgenoten vergenoegden zich ermee de mens van die tijd uit te beelden zoals zij hem zagen in het dagelijkse leven. Maar ook dikwijls in religieuze composities, want als schilder was de Kerk zijn voornaamste opdrachtgever.

In de Italiaanse kunst van de eerste helft van de 15de eeuw was hij een prominent figuur. Als een toonaangevende kunstenaar en aanhanger van de Gotische stijl, was Pisanello's bekwaamheid als schilder en kunstenaar wijd en zijd bekend en te vergelijken met Leonardo da Vinci.

De internationale Gotische stijl was de hofstijl, zodat hij gevraagd werd door de Italiaanse hoven, en bijzonder deze van Ferrara en Mantua. In het laatste deel van zijn leven, toen zijn stijl oudmodisch werd, vond hij nog slechts met grote moeite werk aan het Napolitaanse hof. Als medailleur was hij actief de laatste 10 jaar van zijn leven.

Toen één van koning Alfonso's humanisten, Bartolomeo Facio, besloot de meest beroemde schilders van zijn tijd te beschrijven (1455-6) vernoemde hij enkel de Vlaamse Jan van Eyck, waarvan koning Alfonso beweerde dat hij de grootste schilder aller tijden was, Roger van der Weyden en, tussen de Italianen, Gentile da Fabriano en Pisanello.

Zoals zovele kunstenaars van zijn tijd, werd hij in niet geringe mate beïnvloed door de opkomst en de nieuwe aandacht voor de klassieke kunst. Daarvan kan men al iets zien in zijn schilderijen maar nog het meest in zijn tekeningen. Daarin verschijnen geregeld afbeeldingen van oude Romeinse munten net zoals bij zijn tijdgenoot Jacopo

Bellini. Het is trouwens geweten dat bij zijn dood een collectie Romeinse munten werd gevonden, die in 1455 door één van zijn assistenten werd verkocht aan Carlo de Medici, die nochtans gedwongen werd deze te verkopen aan kardinaal Pietro Barbo, de toekomstige paus Paulus II, grote bewonderaar van Pisanello en één van de grootste verzamelaars van oude munten van zijn tijd.

Vanwaar nu die plotse belangstelling voor de klassieke kunst? Waarom kwam die nu plots tot ontwikkeling? Eerst en vooral was er natuurlijk het mecenaat. Geen hoogstaande kunst zonder geld! Alfonso van Aragon betaalde zijn organist het ongewoon hoge salaris van 120 dukaten per jaar. Een andere belangrijke gebeurtenis was ongetwijfeld de val van Constantinopel in 1453. Maar het verval van het regime was natuurlijk al veel eerder begonnen. Vele Griekse geleerden waren dan ook al veel eerder gevlucht. Byzantium was de erfgenaam van de Romeinse cultuur. De Griekse geleerden emigreerden naar Italië, waarbij zij hun kennis van de Griekse taal en letteren meebrachten en zo de herleving van de oude wetenschap in de hand werkten.

De organisatie van het oecumenisch concilie van Ferrara van 1437 tot 1439 was de rechtstreekse aanleiding van het ontstaan van de eerste medaille. Het concilie, met als onderwerp de Unie der Kerken, werd geleid door de Oosterse keizer Jan VIII Paleologus (hoofd van de Oosterse Kerk) en paus Eugenius IV. Het concilie werd op 16 januari 1439 overgeplaatst naar Florence en werd op 5 juli aldaar beëindigd. De overplaatsing had waarschijnlijk te maken met het uitbreken van de pest in Ferrara. Dit concilie werd georganiseerd om een nieuwe eenheid te realiseren tussen de Griekse en de Latijnse Kerk. Op die manier kon Jan VIII Paleologus (1423-1448) zich verzekeren van enige hulp in zijn strijd tegen de Turken die reeds geruime tijd Constantinopel belegerden. Daartoe was Jan VIII Paleologus, voorlaatste keizer van Byzantium, in 1438 naar het concilie van Ferrara gekomen. Zo werd in 1439 in Florence de Unie der Kerken verklaard. Maar het Byzantijnse volk aanvaardde de onderwerping van hun Kerk aan deze van Rome niet. Het Westen weigerde dan ook alle hulp aan Byzantium. Jan VIII stierf in 1448 en werd opgevolgd door zijn jongere broer Constantinus XI. Het laatste bolwerk Constantinopel viel tenslotte in 1453 voor Mohammed de Veroveraar. De ontmoeting met keizer Jan VIII Paleologus moet iets groots in Pisanello losgemaakt hebben tezamen met de invloed van het grote oude Romeinse verleden.

Het was in Ferrara dat Pisanello de Keizer ontmoette. De persoon van de Keizer en de schittering van zijn gevolg maakten grote indruk op Pisanello. Getuige zijn schitterende tekeningen die hij daar maakte van de Keizer met zijn typische hoed. Deze hoed moet bijzonder opvallend geweest zijn daar Vespasiano da Besticci hem ook beschreef als hij de ondertekening van de eenheid van Kerken beschreef tussen paus Eugenius IV en de Keizer op 6 juli 1439.

De medaille, met een diameter van 104 mm, draagt geen datum. Ze werd echter zeker gegoten te Ferrara tussen maart 1438 en januari 1439. Het is niet bekend of de opdracht gekomen is van de Keizer dan wel van de heerser van Ferrara ter ere van zijn gast; of kwam ze er als een “privé-onderneming”? Hoeveel exemplaren zou Pisanello gemaakt hebben? Een of twee? In een brief van 12 november 1551 aan Cosimo I de Medici, schreef de hertog van Florence, Paolo Giovio (1483-1552), dat er zich in zijn collectie een medaille van Pisanello bevond van Jan Paleologus, met die vreemde

hoed, die gemaakt was door Pisanello. Op de keerzijde stond het Kruis van Christus vastgehouden door 2 handen, nl. een Griekse en een Latijnse. Aangezien Giovio geen specialist was op het gebied van medailles, zal hij zich zeker wel vergist hebben, want deze keerzijde is voor Pisanello helemaal niet bekend, en is tot op heden ook nog niet teruggevonden.

Pisanello heeft echter meer medailles getekend en gemaakt die nu helemaal niet meer terug te vinden zijn o.a. van Giampietro Vitali of Avenza.

De medaille van Jan VIII Paleologus is getekend op de keerzijde bovenaan met OPVS PISANI PICTORIS en om zich beter verstaanbaar te maken aan de keizer, wordt de tekst herhaald in het Grieks. De voorzijde laat ons toe de buste van de keizer te zien naar rechts gekeerd. De keizer draagt zijn fameuze hoge hoed. De keerzijde toont ons twee ruiters waarvan een ruiter de keizer is die met gevouwen handen bidt voor een kruis.

Een redelijk groot aantal medailles van Jan VIII Paleologus zijn overgebleven. De meeste zijn in brons of lood, maar een exemplaar in goud werd gestolen uit het Penningkabinet van Parijs en eindigde zonder twijfel in de smeltoven. De medaille vinden we als fresco terug in de kerk "Santa Maria" van Verona.

Antonio Pisano was de eerste portretschilder die zich op de medaille toelegde, vandaar zijn vele portretten op medailles. Het zijn vooral de antieke munten die hem inspireerden. Hij heeft ze nauwkeurig bestudeerd en verzameld. Maar hij gaf aan zijn medailles ook een persoonlijk accent, modern en van zijn tijd. Dit alles naar voorbeeld van de antieke munten die hij noch kopieerde noch imiteerde.

Op zijn keerzijdes, deze delicate laagreliefs, introduceerde hij dikwijls dieren, o.a. paarden die hij afbeeldde met een echtheid en eenvoud zoals nooit tevoren vertoond. Hij ontdekte een nieuw portretmedium, de medaille. Deze was duurzaam, draagbaar en betrekkelijk goedkoop. En er was een verband tussen de voor- en keerzijde. Het werd een gegeerd geschenk voor zijn relaties. Uit de prijzen die de schilders konden vragen, bleek dat de schilderkunst geen geringe zaak was. Pisanello zou zijn fortuin hebben geërfd maar Mantegna, Perugino, Cosimo Tura, Rafaël, Titiaan zijn alle schilders die door hun schilderwerk rijkdom hebben verworven. De rijkdom vergrootte in niet geringe mate hun aanzien.

De gewone mensen, die geen kunstenaar waren, aanvaardden dat schilders geen gewone ambachtslui waren. De humanist Guarino uit Verona ging zelfs zover dat hij een lovend gedicht over Pisanello schreef.

De verloren was techniek, die meer dan een eeuw zou gevolgd worden door zijn leerlingen en opvolgers, is zijn techniek. De medailles werden alle gegoten. Hierbij speelde de kwaliteit van het gietzand een enorme rol. Eerst maakte de artiest een model in zachte was, dan werd een mal gemaakt door het model te omringen met een mengsel van koolstof en fijn gietzand. De mal werd dan gevuld met vloeibaar metaal, de was smolt en verdween, en het metaal vulde de ontstane holte. De gieteling werd dan bijgewerkt. Van dit afgewerkt stuk werden andere mallen gemaakt. Wat is dan een origineel gegoten stuk? Daarop kan zo direct geen afdoend antwoord gegeven worden. Men kan ze aanzien als kopies van het oorspronkelijke stuk. Strikt genomen kan

men alleen het eerste stuk als een origineel beschouwen. Alle latere stukken geven geen uitsluitel meer over de datum van het gieten. Soms kan men aan een medaille zien dat een voorgaand exemplaar, in zacht metaal, meestal lood, gebruikt werd als model. Bewijs hiervan kan men zien bij het nr. 16: de medaille van Filippo Maria Visconti. Ter vergelijking worden hierna de voorzijden afgebeeld van twee medailles van Visconti. Voorzijde 1 toont ons de medaille uit de collectie van de Bibliothèque nationale de France. Voorzijde 2 toont ons het exemplaar uit de collectie Hofstede de Groot. Duidelijk is de afgeplatte neus te zien, bewijs van het gebruik van een model in zacht metaal. Elk nieuw afgietsel is ook een ietsje kleiner van diameter. Vandaar dat de diameters nogal eens kunnen verschillen in de diverse catalogi.

Voorzijde 1

(schaal 6/10)

Voorzijde 2

Pisanello ontwierp een galerij van portretten met o.a. Alfonso d' Aragon, koning van Napels en nog vele andere die u verder beschreven vindt in de catalogus. Alle medailles van Pisanello zijn getekend met de tekst "Opus Pisani pictoris", wat zoveel betekent als "dit is het werk van de schilder Pisanello". Enkele zijn zelfs gedateerd. Zij werden alle in een relatief korte tijdspanne gemaakt. De eerste werd gemaakt in 1439, de laatste in 1448. De proefstukken werden uitgevoerd in brons en lood. Zijn laatste medailles zijn het meest gezocht wegens hun grote verfijning.

Onder zijn meest bekende leerlingen en volgelingen moeten we zeker Matteo de Pasti vermelden. Maar ook Giovanni Boldu, Venetiaans schilder, Guidanzi, Guacialotti, auteur van een medaille van paus Nicolaas V, Constantis, Laurana, Bertoldo, Paolo da Ragusa, en iets later Marescotto, Andrea da Cremona, della Torre de Vianze, Giovanni Francesco de Parma, Antonio del Pollajuolo, Andrea della Robbia, zijn alle grote artiesten, beeldhouwers of schilders maar tegelijk ook medailleurs.

Pisanello zelf was een leerling van Gentile da Fabriano. Uit documenten van 1424-25 blijkt dat hij hofschilder was in Mantua, en zijn relatie met de Gonzagas, heersers van Mantua, bleef voor de rest van zijn leven bestaan. Niet iedere meester kon het zich veroorloven om een eigen werkplaats te hebben. Gewoonlijk, maar niet altijd, werk-

ten een aantal kunstenaars samen als handelscompagnons. Zulke samenwerking had verschillende voordelen, o.a. bood zo'n samenwerking een soort verzekering tegen ziekte en wanbetalers. Zo valt het ook gemakkelijker te begrijpen dat bekende kunstenaars gelijktijdig of na elkaar aan dezelfde schilderijen hebben kunnen werken. Een door Gentile da Fabriano begonnen afbeelding van Johannes De Doper werd door Pisanello voltooid.

Lionello d'Este schreef aan de geleerde Decembrio: *Bijgevoegd een munt, van de hand van Pisano, de schilder, naar uw gelijkenis als blijk van waardering.*

Er is grote onzekerheid over de overlijdensdatum van Pisanello. Op 9 november 1451 wordt hij nog genoemd als borg in een kredietakte van zijn dochter Camilla, akte die verleden wordt voor notaris Nazzari te Verona. Pisanello wordt samen met zijn moeder vernoemd in het testament van 14 juli 1455 van zijn schoonbroer, tweede echtgenoot van zijn halfzuster. Op 31 oktober 1455, in een brief geschreven door Carlo de Medici, zoon van Cosme l'Ancien, aan zijn broer Giovanni de Medici, schrijft deze hoe Pietro Barbo, kardinaal van San Marco (de latere paus Paulus II), "de hand wist te leggen op ongeveer 30 zilveren medailles die hij wist te kopen, zeer recent, van een leerling van Pisanello, die recent was overleden". Maar wie was nu overleden: de leerling of Pisanello? Dit is eigenlijk uit de brief niet op te maken. Maar aangezien Pisanello na die datum niet meer in documenten voorkomt, neemt men als datum 1455.

Toch denk ik dat het 1451 is. Waarom?

- Er is geen enkel werk bekend van Pisanello van na 1451. Als hij nog in leven was, waarom zou hij dan niet meer creatief zijn?
- Genoemd worden in een testament: is men daarom nog in leven? Het testament kan al veel vroeger gemaakt zijn en nooit aangepast...
- 30 zilveren medailles verkocht door Pisanello? Weinig waarschijnlijk! Pisanello zal zeker erg bemiddeld geweest zijn na zo'n succesvolle carrière. En als hij in juli 1455 inderdaad een grote som erfde, waarom zou hij dan in oktober 1455 zijn collectie zilveren medailles (eigenlijk zilveren Romeinse munten, hij was verwoed muntverzamelaar) verkopen?

Wat betreft het aantal medailles van Pisanello: vroeger dacht men dat zijn oeuvre bestond uit 24 gesigioneerde medailles en 12 niet-gesigioneerde. Van de niet-gesigioneerde medailles weet men nu dat ze zeker niet van Pisanello zijn maar waarschijnlijk van zijn leerlingen. De volgende medaille werd vroeger meestal aangegeven als zijn 24ste (Heiss, VI/9), maar dit is onjuist. Vandaag wordt ze toegekend aan Nicolaus, leerling van Pisanello, op basis van de stijl en een andere signering, nl. PISANVS F.

Vz. LEONELLVS. MARCHIO. ESTENSIS

Buste naar links

Kz. .FERRAR./ REGET.MVT./ PISANVS F.

Vaas met bloemen, aan de oren van de vaas zijn twee ankers bevestigd

Hierna volgt de beschrijving en de afbeeldingen van de 23 medailles van Pisanello, voorafgegaan door een medaille met het portret van Pisanello, van de hand van Antonio Marescotti, een van zijn leerlingen.

1. ANTONIO PISANO alias PISANELLO

Antonio Marescotti, Ferrara 1444-1462

Vz. ·PISANVS· / ·PICTOR·

Buste van Pisanello, gekleed met een rijk versierde mantel naar links, op het hoofd een hoge hoed met soepele top en dubbele boord, iets naar voor op het hoofd, het oor volledig vrijlatend.

Kz. ·F·S·K·I· / (twee takjes) ·P·F·T· (twee takjes) / (twee takjes)

Binnen een lauwerkrans de tekst in twee lijnen.

Fides Spes Karitas Iustitia / Prudentia Fortitudo Temperentia

57 mm, lood, brons

Heiss, 1881, p. 8-9 nr. A, p. 40

Armand, 1883, I, p. 9 nr. 25, p. 14-15 note C

Hill, 1930, p. 24 nr. 87

Pisanello, 1996, p. 34 nr. 1

A.N. Stone, *Pisanus Pictor, a self-portrait medal?* in *The Medal*, autumn 1994, nr. 25.

Aanvankelijk dacht met dat deze medaille een zelfportret was van Pisanello, maar G.F. Hill kent deze toe aan Marescotti, een leerling van Pisanello. Giovanni Badile heeft deze medaille verwerkt in zijn fresco's van de Santa Maria della Scala in Verona.

Veilingen

Jacques Schulman 282, 18-21 november 1985, Amsterdam, nr. 2352, 3000 NLG (from Hirsch, october 1978, nr. 1899)

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 155, München 1987, nr. 3311, 1000 DEM

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 160, München 1988, nr. 2585, 615 DEM

Kunst & Münzen, Asta XXVII, 18-21 aprile 1989, Lugano, nr. M123, 600 CHF (verkocht aan 1100 CHF)

Münz Zentrum Auktion 74, 11-12-13 november 1992, Köln, nr. 1901, 1200 DEM

2. ALFONSO V VAN ARAGON (1394-1458)

Alfonso d' Aragon, koning van Napels en Sicilië, zoon van Ferdinand I van Aragon en Eleonore van Albuquerque, werd geadopteerd door Jeanne II, koningin van Napels, in 1421, maar in 1423 liet Louis II van Anjou hem vervangen. Een nieuwe adoptieakte werd getekend in 1434, en in 1435 ingetrokken ten voordele van René d' Anjou. Alfonso veroverde Napels gewapenderhand in 1442; hij stierf er op 27 juni 1458. Bij testament liet hij Napels aan zijn zoon Ferdinand. De kroon van Aragon en Sicilië liet hij aan zijn broer Jan II, koning van Navarra. De medaille is gedateerd 1449.

Alfonso d' Aragon was op vele gebieden een doeltreffend mecenas. Hij nam maar liefst vijf humanisten in dienst o.a. de gebroeders Decembrio. Hij stelde een koor samen van 22 zangers en nam zijn koor zelfs mee op jacht. Hij bestelde werken bij vooraanstaande beeldhouwers en kocht Vlaamse tapijten en Venetiaans glas. Pisanello werd door hem naar zijn hof uitgenodigd. Helaas kwam bij de dood van de koning aan al deze activiteiten een einde.

1. Vz. ·DIVVS·ALPHONSVS·REX· (bovenaan)

·TRIVMPHATOR·ET· / ·PACIFICVS· (onderaan)

Buste van de koning naar rechts, kort haar en met kuras boven een maliënkolder. Links een helm met helmkam met daarop het embleem van het open boek.* Rechts een kroon met erboven ·M· / ·C·C·C·C· en eronder XLVIII.

Kz. ·LIBERA - LITAS· / ·AVGV - STA· (bovenaan)

PISANI·PICTORIS·OPVS· (onderaan langs de rand)

Een arend (Alfonso voorstellend) op een dorre tak zittend van het nest waarin twee prooidieren liggen, een ree en een vogel, er rond drie jongen, twee rechts (voorstellend zijn twee broers) en één links (voorstellende zijn zoon).

108 mm, 1449, lood, brons, zilver

Heiss, 1881, p. 7, p. 30-35, nr. XV/22

Armand, 1883, I, p. 6 nr. 17

Hill, 1930, p. 6, p. 12 nr. 41

Pisanello, 1996, p. 435 nr. 300

* Het Museum van Madrid heeft een exemplaar in zilver waarop duidelijk de titel van het boek te lezen valt: VIR SAPIENS DOMINA BITVR ASTRIS

Veilingen

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 150, München 1986, nr. 2054, 1000 DEM

Kunst und Münzen A.G., listino 61, ottobre 1987, Lugano, nr. 228, 250 CHF

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 158, München 1988, nr. 2400, 1100 DEM

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 160, München 1988, nr. 2175, 850 DEM

Kunst und Münzen, Asta XXVII, 18-21 april 1989, Lugano, nr. M159 aan 500 CHF (verkocht aan 500 CHF)

Münz Zentrum Auktion 69, 12-13-14 september 1990, Köln, nr. 1401, 300 DEM, (verkocht aan 310 DEM)

Münz Zentrum Auktion 71, 3-4-5 juni 1991, Köln, nr. 2391, 400 DEM

Alfonso V van Aragon, medaille 1 (schaal 8/10)

2. Vz. ·DIVVS·ALP·HONSVS·AR / AGONIAE· - VTRIVSQ /
 VE·SICI·LIAE·VAL / ENCI·AE·HIE· (in het midden in vier lijnen)
 ·HVN·MAIO·SAR·COR·REX·CO·BA·DV·AT·ET· / (bovenaan)
 NEO·AC·C (kroon) O·RO·E·C· (onderaan, tekst op zijn kop) *
 Buste van de koning blootshoofds naar rechts, gekleed met kuras en mantel,
 gedecoreerd met “het kruis van Jeruzalem”. De haren kort en het oor volledig
 vrijlatend.

Kz. ·FORTITVDO / MEA·ET·LAVS·MEA / DOMINVS·ET·FACTVS /
 EST·MICHI·IN·SALVTEM (bovenaan in vier lijnen)
 OPVS PISANI PICTO / RIS (in de afsnede)
 Gevleugelde Victoria met blank zwaard, zittend op een kar getrokken door
 vier paarden, en gemend door twee jonge mensen en symboliserend de triom-
 fantelijke intocht van Alfonso d’ Aragon in zijn koninkrijk.

107 mm, 1449, brons

Heiss, 1881, p. 31-35 nr. XV/24

Armand, 1883, I, p. 7 nr. 19

Hill, 1930, p. 12 nr. 43

Pisanello, 1996, p. 438 nr. 303-304

* ·DIVVS·ALPHONSVS·ARAGONIAE·VTRIVSQVE·SICILIAE
 ·VALENCIAE·HIEROSOLYMAE·
 ·HVNGARIE·MAIORICARVM·SARDINIAE·CORSICAE·REX
 ·COMES·BARCINONAE·DVX·ATHENARVM·ET·NEOPATRIAE
 ·COMES·ROSCILIONIS·ET·CERITANIAE

3. Vz. DIVVS·ALPHONSVS·ARAGO·SI·SIVA·HIE·HVN·MA·SAR·COR·
 REXCOBADVAT·EN·C·R·C *
 Buste naar rechts gekleed met een mantel en met eronder een open bebloemde
 kroon.

Kz. VENATOR / IN TREPIDVS (bovenaan)
 OPVS·PISANI·PICTORIS (in afsnede)
 Naakte jongeling gezien van op de rug, de koning voorstellend, bejaagt samen
 met 2 honden een everzwijn en zit schrijlings op het everzwijn, klaar om toe te
 steken.

111 mm, 1449, brons

Heiss, 1881, p. 30-35 nr. XV/23

Armand, 1883, I, p. 6-7 nr. 18

Hill, 1930, p. 6, p. 12 nr. 42

Pisanello, 1996, p. 438-439 nr. 305-306

* Er bestaat een variant in de tekst: ·REX·CO·BA·DV·AT·E·N·C·R·C·

Alfonso V van Aragon, medaille 2 (schaal 8/10)

Veilingen

Kunst & Münzen A.G., listino 63, gennaio 1990, Lugano, nr. 554, 350 CHF

De eerste medaille met de titel “Triumphator et Pacificus” is een typisch voorbeeld van politieke propaganda. Net als de Romeinse munten bevatten de medailles van de renaissance dikwijls een politieke boodschap. Zijn titel “Triomfator en vredebrenger” zijn daar een mooi voorbeeld van. De triomfboog die hij liet oprichten droeg een vergelijkbare tekst: “Vroom, genadig, onoverwonnen”. Net tevoren had hij gewapenderhand Napels veroverd en de tekst laat aan duidelijkheid niets te wensen over: als zijn nieuwe onderdanen doen wat hij vraagt zal hen niets overkomen maar als het moet zal het met de wapens gebeuren en tot nu toe was hij onoverwinnelijk!

*Ontwerp van een medaille met Alfonso V van Aragon,
Pisanello (Louvre, Parijs)*

Alfonso V van Aragon, medaille 3 (schaal 8/10)

3. DON INIGO D'AVALOS

Hij vergezelde in 1442 Alfonso I d' Aragon op zijn expedities naar Sicilië en Napels en werd zijn page. Hij werd samen met de koning gevangen genomen tijdens de slag van Ponza in 1435 en overgebracht naar Milaan waar ze bevrijd werden door Filippo Maria Visconti, die zelfs Alfonso V hielp bij de verovering van Napels. Hij vestigde zich te Napels en huwde Antoinette d' Aquino, zuster van Francois-Antoine d' Aquino, markies van Pescara, en werd zo de tweede markies van Pescara. Hij stierf rond 1481. De medaille moet gedateerd worden rond 1448 of 1449.

- Vz. ·DON·INIGO· / ·DE·DAVALOS (olijftak)
 Buste van de kamerheer in profiel naar rechts, gekleed met een mantel met veel plooien en met een hoed met een grote sluier die het rechteroor onbedekt laat.
- Kz. ·OPVS·PISANI·PICTORIS· (olijftak) (buitenzijde) /
 (roos) PERVVI SEFA (roos) (binnenzijde)
 Wereldbol waarop men de hemel, de aarde en de zee ziet. Erboven het wapen van Avalos tussen twee bloeiende rozentakken.

83 mm, 1448-49, brons

Heiss, 1881, p. 8 note 2, p. 28-29 nr. XIV/21

Armand, 1883, I, p. 2 nr. 1

Hill, 1930, p. 6, p. 13 nr. 44

Pisanello, 1996, p. 453 nr. 319

Veilingen

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 139, München 1983, nr. 2065, 600 DEM

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 150, München 1986, nr. 2491, 500 DEM

Kunst und Münzen, Asta XXVII, 18-21 aprile 1989, Lugano, nr. M160, 400 CHF
 (verkocht aan 200 CHF)

Kunst und Münzen A.G, listino 63, gennaio 1990, Lugano, nr. 555, 450 CHF

Don Inigo d'Avalos

4. CANDIDO DECEMBRIO (1399-1477)

Candido Decembrio werd geboren te Vigevano in 1399 als zoon van Uberto Decembrio, secretaris van paus Alexander V en auteur van een Latijnse vertaling van de "Republiek" van Plato.

Een gebruikelijke betrekking voor schrijvers en humanisten was die van secretaris, want naar hun retorische vaardigheden was veel vraag. Leonardo Bruni, Poggio Bracciolini en Bartolommeo della Scala werden kanselier van Florence omdat ze zulke overtuigende brieven konden schrijven. De humanisten Antonio Loschi en Pier Candido Decembrio verrichtten in Milaan vergelijkbare werkzaamheden voor het geslacht Visconti.

Candido Decembrio onderwees Grieks en Latijn in Milaan en werd zelfs de favoriet en biograaf van Filippo Maria Visconti. Bij de dood van Visconti, hervormden de Milanezen zich tot een republiek en kozen Decembrio als president (14/8/1447). Francesco Sforza wierp de republiek omver en riep zich uit tot hertog (26/2/1450). Decembrio vluchtte naar paus Nicolaas V. Op 24/3/1455 verliet hij Rome voor Napels waar hij aan het hof Alfonso d' Aragon leerde kennen. Hij stierf in Milaan.

Vz. ·P·CANDIDVS (bloem) / STVDIORVM·HVM (buitenzijde)
ANITATIS / (bloem) DECVS (bloem) (binnenzijde)
Buste in profiel naar rechts met rechterstoga en -baret.

Kz. ·OPVS · PISANI · PICTORIS·
Op een rotsachtige grond een rotsblok waarop een opengeslagen boek, ongetwijfeld de bijbel, waar op de rechter bladzijde geschreven staat: LIBE / R·SV / M·
De bladzijden zijn gescheiden door acht bladwijzers.

81 mm, 1448, brons

Deze medaille werd uitgevoerd voor het vertrek van Pisanello naar Napels en zeker voor de zomer van 1448: op 18 augustus schreef Leonello d'Este dat Decembrio twee medailles mocht verwachten. Met dit geschenk wou de markies van Ferrara Pier Candido Decembrio bedanken voor zijn werk.

Heiss, 1881, p. 16 nr. IV/4

Armand, 1883, I, p. 3 nr. 3

Hill, 1930, p. 6, p. 11-12 nr. 40

Pisanello, 1996, p. 406 nr. 282

Veilingen

Münz Zentrum Auktion 71, 3-4-5 juni 1991, Köln, nr. 2384, 200 DEM

Münz Zentrum Auktion 72, 2-3-4 december 1991, Köln, nr. 2992, 200 DEM

Candido Decembrio

5. BELLOTO DE COMO

Zijn naam komt voor in een gedicht van Basinio van Parma, waarschijnlijk een leerling van Vittorino da Feltre, die in 1447-1448 een lofdicht maakte over de werken van Pisanello.

Vz. ·BELLOTVS· / ·CVMANVS·

Buste van een jongeman naar links, getooid met een plooi mantel en een muts op het krulhaar.

Kz. (bloem) OPVS (bloem) PISANI (bloem) PICTORIS

·M· / CCCC / XL VII (boven de wezel)

Een wezel naar links in het struikgewas, de voorgrond bestrooid met keien.

56 mm, 1447, brons

Heiss, 1881, p. 28 nr. XIII/20

Armand, 1883, I, p. 2 nr. 2

Hill, 1930, p. 6, p. 11 nr. 39

Pisanello, 1996, p. 409 nr. 283

In 1447 werkte Pisano aan het hof van Mantua. De medaille van Cecilia de Gonzaga draagt ook die datum. Het afgebeelde dier is waarschijnlijk een wezel. In het Napolitaans is dit "bellotula", een allusie op zijn naam "Belloto".

6. LEONELLO D'ESTE (1407-1450)

Markies van Ferrara, Modena en Reggio. Hij was de buitenechtelijke zoon van Niccolò III, markies van d'Este, gewettigd door paus Martinus V in 1429 en tot ridder geslagen in 1433 door keizer Sigismond. Hij volgde zijn vader op in 1441 ten nadele van zijn broers Hercules en Sigismond. Hij werd de leerling van de humanist Guarino. Hij schreef verzen in het Italiaans, Grieks en Latijn, en was een groot muziekliefhebber. Hij stierf in 1450.

1. Vz. LEONELLVS - MARCHIO / ·ESTE - NSIS· (in het midden)

·GE · R · AR· (bovenaan) (Gener Regis Aragonum = schoonzoon van de koning van Aragon)

·D·FERRARIE·REGII·ET·MVTINE· (onderaan)

Buste naar links, kleeft met sterk versierde mouwen.

Kz. ·OPVS· / PISANI· / PICTORIS· (bovenaan rechts)

·M· / CCCC / XLIII (op pilaar)

Op een rotsachtig terrein staat een leeuw naar rechts, Leonello, kijkend naar een cupido die een muziekrol leest. Op de achtergrond links zit een arend op een dode tak. In het midden een pilaar met daarop bovenaan een opbollend zeil vast aan een mast met eronder het jaartal datum 1444.

101 mm, 1444, lood, brons 364 g

Heiss, 1881, p. 8, p. 19, 20 nr. VI/11

Armand, 1883, I, p. 3-4 nr. 8

Hill, 1930, p. 6, p. 10 nr. 32

Pisanello, 1996, p. 397, nr. 272-273

Medaille gegoten naar aanleiding van het tweede huwelijk van Leonello in 1444 met Maria van Aragon, dochter van de koning van Napels.

Veilingen

Giessener Münzhandlung - Dieter Gorny GmbH, 24-25-26 april 1985, München, nr. 1734, 250 DEM

Kunst & Münzen A.G., listino 61, ottobre 1987, Lugano, nr. 180, 500 CHF

Kunst und Münzen, Asta XXVII, 18-21 aprile 1989, Lugano, nr. M62, 1500 CHF (verkocht aan 1900 CHF)

Kunst & Münzen A.G., listino 63, gennaio 1990, Lugano, nr. 474, 1500 CHF

Numismatique-Drouot Richelieu, salle 8, 2-3 dec. 1993, nr. 485, 6000 FRF/8000 FRF

Leonello d'Este, medaille 1 (schaal 8/10)

2. Vz. LEONELLVS (dubbele olijftak) MARCHIO (dubbele olijftak) ESTENSIS (dubbele olijftak)

Buste van de markies naar rechts gekleed in een maliënkolder, het haar in korte krullen, naar achter getrokken en kort tegen de schedel, het oor volledig vrijlatend.

De voornaam, titel en naam van de prins, te lezen vanaf de nek, afwisselend met de dubbele olijftak. Van dit karakteristiek gezicht is het oor het centrale punt van de voorstelling.

Kz. OPVS (boven) / PISANI-PICTORIS (onder)

Een hoofd met 3 kindergezigtjes, met aan beide zijden een kniestuk van een harnas aan een olijftak hangend. Het ene hoofd en de drie gezichten zou de "Voorzichtigheid" voorstellen: kennis van het verleden (achteruitzien) en visie naar de toekomst (vooruitzien) zijn onontbeerlijk voor een goed beleid in het heden. De olijftakken zijn voorbehouden voor grote leiders zoals Leonello d'Este er één was: verdedigen van de vrede en de welvaart, de kunst en de wetenschap, met de wapens als het moet.

69 mm, 1440-43, gebronsd lood, brons.

Heiss, 1881, p. 19, 20 nr. VI/7

Armand, 1883, I, p. 3 nr. 4

Hill, 1930, p. 8-9 nr. 24

Pisanello, 1996, p. 383 nr. 261

Dit was waarschijnlijk de eerste medaille uit een reeks uitgevoerd voor Leonello tijdens een verblijf van Pisanello te Ferrara van 1441 tot 1444. Hier staat Leonello nog afgebeeld als "markies" en nog niet als heer van Ferrara.

Veilingen

Dr. Busso Peus Nachf., auktion 300, 28-30 oktober 1980, Frankfurt, nr. 1397, 5000 DEM

Dr. Busso Peus Nachf., auktion 301, 25-27 mai 1981, Frankfurt, nr. 2085, 6000 DEM (onverkocht)

Dr. Busso Peus Nachf., auktion 308, 19-21 oktober 1983, Frankfurt, nr. 2654, 2000 DEM

Dr. Busso Peus Nachf., 6-8 mai 1990, Frankfurt, nr. 2350, 2500 DEM, (verkocht 3650 DEM!)

Münz Zentrum Auktion 70, 5-6-7 december 1990, Köln, nr. 2874, 800 DEM (verkocht aan 725 DEM)

3. Vz. ·LEONELLVS·MARCHIO·ESTENSIS·D·FERRARIE·REGII·7·MVTINE

Buste naar links gekleed in zijn officieel wapenkleed, versierd met bloemmotief. Er bestaat een tweede type met maliënkolder (zie type 4).

De titulatuur is gemaakt naar het model van de munten, en vermeldt de titels die Leonello in zijn bezit had op het einde van december 1441 ten nadele van zijn halfbroers Ercole en Meliaduse, de kinderen van Niccolo III d'Este.

Leonello d'Este, medaille 2

Kz. PISANVS / ·PICTOR· / FECIT (onderaan tussen 2 evenwijdige cirkels, de woorden gescheiden door palmtakken)

Geblinddoekte lynx op een kussen, de oren naar voor, de blinddoek die naar achter uitwaait onderbreekt de dubbele cirkel langs de rand. Tekst in versierde rand.

De afbeelding van de lynx is prachtig uitgewerkt. De opstaande oren trekken de aandacht, de lynx jaagt 's nachts en geeft er dus niet om geblinddoekt te zijn. De betekenis is dus dat Leonello "alles ziet", een soort van waarschuwing. Zijn zoon, Francesco, zal later dit devies hernemen.

69 mm, 1443, brons.

Heiss, 1881, p. 8, p. 19, 20 nr. VI/12

Armand, 1883, I, p. 4 nr. 9

Hill, 1930, p. 20 onder nr. 68 (voor Hill 28)

Pisanello, 1996, p. 395 nr. 266-267

Deze medaille, waarbij we ook een nieuwe manier van signeren zien, zal waarschijnlijk gemaakt zijn eind 1442, begin 1443.

De graveurs Nicolaus en Amadio da Milano hernemen de afbeelding van de lynx, beide voor een keerzijde.

Veilingen

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 150, München 1986, nr. 2040, 450 DEM

Kunst & Münzen A.G, listino 63, gennaio 1990, Lugano, nr. 475, 650 CHF

4. Vz. ·LEONELLVS·MARCHIO·ESTENSIS·D·FERRARIE·REGII·7·MVTINE·
(dubbele olijftak)

Buste naar links gekleed in een maliënkolder. Er bestaat een tweede type met een officieel wapenkleed versierd met een bloemmotief (zie type 3).

Kz. OPVS· / ·PISANI·PICTOR - IS (versiering) (bovenaan)

De rand onderaan is versierd met takken.

Naakte jonge man, liggend op de grond, achter hem een rots met een vaas met twee handvatten op en waaruit vier olijftakken groeien. Aan de handvaten van de vaas zijn twee ankers vastgemaakt waarvan één is gebroken.

69 mm, 1443, brons.

Heiss, 1881, p. 8, p. 19, 20 nr. VI/10

Armand, 1883, I, p. 4 nr. 10

Hill, 1930, p. 9-10 nr. 30-31

Pisanello, 1996, p. 396 nr. 270-271

De vaas met de twee ankers is een stil devies van de familie d'Este. Een gelijkaardige compositie versierde de bronzen medaillons van keizer Commodus (180-192) waarvan de regering een periode van vrede doormaakte, en die hieraan wou herinneren door de bouw van een tempel toegewijd aan "Escalapius" op het eiland "Tibérine".

Leonello d'Este, medaille 3

Leonello d'Este, medaille 4

De medaille, waarvan de betekenis mij nog niet geheel duidelijk is, maakt deel uit van een serie die ongetwijfeld geïnspireerd is door de aanwezigheid van de humanisten Guarino de Vérone, Angelo Decembrio en Leon Battista Alberti. Ze werd ongetwijfeld gemaakt tussen 1441 en 1444.

5. Vz. LEONELLVS (dubbele olijftak) MARCHIO (dubbele olijftak) ESTENSIS (dubbele olijftak)

Buste naar links, het haar in korte krullen, naar achter getrokken kort tegen de schedel, het oor volledig vrijlatend. De markies is gekleed in zijn officieel wapenkleed, versierd met bloemmotief.

Kz. ·OPVS·PISANI / ·PICTORIS

Bij de mast met een opbollend zeil, zit links een naakte oude man en rechts een eveneens naakte jonge man.

69 mm, 1441-1443, brons.

Heiss, 1881, p. 8, p. 19, 20 nr. VI/6

Armand, 1883, I, p. 3 nr. 5

Hill, 1930, p. 9 nr. 26

Pisanello, 1996, p. 392 nr. 263

6. Vz. LEONELLVS (dubbele olijftak) MARCHIO (dubbele olijftak) ESTENSIS (dubbele olijftak)

Zoals type 5.

Kz. ·OPVS·PISANI· (links) / ·PICTORIS· (rechts)

Twee naakte rechtopstaande mannen die elkaar aankijken, de linkse ouder dan de rechtse, die elk een mand dragen op hun schouder beladen met olijftakken en fruit. Links en rechts van de mannen staat een vaas op de rotsen waarop dikke regendruppels vallen uit de wolken erboven.

69 mm, 1443, brons.

Heiss, 1881, p. 8, p. 19-20 nr. VI/8

Armand, 1883, I, p. 3 nr. 6

Hill, 1930, p. 9 nr. 27

Pisanello, 1996, p. 392 nr. 264

Deze medaille maakt deel uit van een mooie serie, besteld door Leonello bij Pisanello die onophoudelijk de kwaliteiten van zijn beschermheer prees. De medaille werd gemaakt te Ferrara tussen 1441 en 1444. Diverse auteurs plaatsen ze in 1443.

Ook hier wordt Leonello voorgesteld als markies van Ferrara en niet als heer van Ferrara, Reggio en Modena, waaruit sommige auteurs afleiden dat ze zou gemaakt zijn voor de dood van Niccolo III d'Este op 26 december 1441.

Veilingen

Kunst & Münzen A.G, listino 62, Lugano, giugno 1988, nr. 1332, 2500 CHF

Auktionshaus H.D. Rauch, Münzenauktion 56, Wien, 5-6 februar 1996, nr. 1286, 2500 ATS

Leonello d'Este, medaille 5 & 6

7. VITTORINO ROMBALDONI DA FELTRE (1378-1446)

Hij was een geleerde die les gaf in Padoua, Venetië en andere Lombardische steden. Hij werd bibliothecaris aan het hof van Mantua, maar vanaf 1423 en dank zij de goedheid van Gianfrancesco Gonzaga, verenigde hij in zijn “Casa Giocosa” jonge leerlingen en prinses. Hij leidde deze jongeren streng op met eerbied voor de natuur. Zij groeiden op tot kunstbeschermers, evenals Federigo van Urbino, die ook bij Vittorino had gestudeerd. Hij vormde alzo een groot aantal jonge geleerden.

Vz. ·VICTORINVS·FELT - RENSIS·SVMMVS

Buste in profiel naar links gekleed met een hoed en een plooi mantel met een rechte kraag met eronder een hemd waarvan een deel te zien is in de nek.

De tekst betekent letterlijk: Vittorino, mathematicus en vader van de ganse mensheid.

De voorzijde bestaat ook met een lichte wijziging in de tekst en dan zonder een keerzijde. De juiste tekst is: ·VICTORINVS·FELT - RENSISISVMMVS

Kz. MATHIMATICVS·ET·OMNIS·HVMANITATIS·PATER (buitenrand)

·OPVS·PISANI (roos) PICTO - RIS (binnenrand)

Pelikaan voedt zijn jongen met eigen bloed, een allusie op de zorg die hij als geleerde besteedde aan zijn leerlingen.

67 mm, 1447, brons.

Heiss, 1881, p. 27 nr. XII/19

Armand, 1883, I, p. 8 nr. 24

Hill, 1930, p. 6, p. 11 nr. 38

Mark Jones, *The art of the medal*, Londen 1979, p. 23 nr. 48a.b

Pisanello, 1996, p. 401-402 nr. 279-280

De medaille werd uitgevoerd korte tijd na het overlijden van Vittorino da Feltre op 2 februari 1446.

Veilingen

Kunst & Münzen A.G., listino 62, giugno 1988, nr. 1331, 1200 CHF

Vittorino Rombaldoni da Feltre

8. CECILIA GONZAGA (1424-1460)

Cecilia, zalig verklaard onder de naam van Beata Chiara, was de dochter van Gianfrancesco Gonzaga en Paola Malatesta. Net zoals haar broers Ludovico en Carlo was zij een begaafde leerling van Vittorino da Feltre. Zij werd als één van de verstandigste vrouwen van die eeuw beschouwd, dankzij de lessen van de geleerde Vittorino da Feltre. Op achtjarige leeftijd kende zij reeds perfect Grieks. Cecilia, beloofd aan Oddantonio da Montefeltro (vermoord in 1444), weigerde hem als man omdat zij non wou worden. Het is per testament dat haar vader, gestorven in september 1444, aan haar wil toegaf. Zij trad in bij de Clarissen van S. Paolo te Mantua in februari 1445. Nochtans beeldde Pisanello haar af in 1447 in modieuze doch eenvoudige kledij, alleen de tekst wijst op haar keuze: CECILIA VIRGO.

Vz. CECILIA·VIRGO·FILIA·IOHANNIS·FRANCISCI·PRIMI·MARCHIONIS·
MANTVE

Lange buste naar links, sterk gecentreerd en geplooid kleeft met lange versierde mouwen. De haren zijn omhooggestoken en bijeengebonden in een knot op het achterhoofd. Het linkeroor is volledig vrij.

Kz. OPVS / PISAN / I·PICT / ORIS· / · M · / CCCC / XLVII

Op de keerzijde staat de jonge vrouw afgebeeld, halfnaakt, de rest van het lichaam elegant gedrapeerd, pratend met een eenhoorn die ze vasthoudt bij de hoorn. Zo werd in de middeleeuwen de "kuisheid" en de "onschuld" afgebeeld. Deze scène speelt zich af in het eerste kwartier van de maanstand, ook weer een zinnebeeld van onschuld en kuisheid. Voor haar broer Ludovico Gonzaga, gebruikte Pisanello de zon als zinnebeeld, symbool van de tijdelijke opperste macht. De monumentale eenhoorn vinden we ook afgebeeld door Pisanello op de fresco's van de heilige Anastasia. Rechts achter de eenhoorn een plaketaal met de tekst.

85 mm, 1447, brons.

Heiss, 1881, p. 23, 24, p. 26 nr. XI/18

Armand, 1883, I, p. 5 nr. 12

Hill, 1930, p. 6, p. 11 nr. 37

Pisanello, 1996, p. 342 nr. 224, p. 407 nr. 285

Veilingen

Münz Zentrum Auktion 63, 13-14 april 1988, Köln, nr. 2877, 280 DEM (onverkocht)

Münz Zentrum Auktion 71, 3-4-5 juni 1991, Köln, nr. 2385, 300 DEM

Cecilia Gonzaga

9. GIANFRANCESCO GONZAGA (1394-1444)

Markies van Mantua, zoon van Francesco I Gonzaga en Marguerita Malatesta. Volgde op 8/3/1407 zijn vader op onder voogdij van zijn oom Charles Malatesta en onder de bescherming van de Venetianen. Hij huwde met Paola Malatesta, nicht van Charles en dochter van Sigismondo Malatesta. Paus Jan XXIII gaf hem het bevel over de pauselijke troepen.

Na de nederlaag van Carmagnola in 1431, riepen de Venetianen hun 3 generaals terug, twee ervan werden terechtgesteld, Gianfrancesco ontving felicitaties. In 1438 trad hij in dienst van Filippo Maria Visconti.

Vz. ·IOHANES·FR - ANCISCVS· / ·DE·GON - ZAGA· (midden in twee lijnen)
 ·PRIMVS·MARCHIO·MANTVE· (onderaan)
 ·CAPIT·MAXI·ARMIGERORVM· (bovenaan)
 Buste met hoed naar links.

Kz. OPVS· / PISANI / PICTO / RI / S· (bovenaan tussen de twee ridders)
 Twee ridders te paard, de rechtse gezien van op de rug, de naar links gekeerde is de markies in wapenuitrusting.*

100,8 mm, 1439, brons.

Heiss, 1881, p. 23-24 nr. IX/16

Armand, 1883, I, p. 4, nr. 11

Hill, 1930, p. 6, p. 7-8 nr. 20

Pisanello, 1996, p. 283-284 nr. 284

Het exacte jaar waarop de medaille werd gemaakt is niet precies bekend doordat de archieven hierover erg onduidelijk zijn. Vermoedelijk werd ze geproduceerd in 1439-1440.

* De figuur van de markies werd gekopieerd door Rubens in zijn gravure van de "Trois croix".

Veilingen

Dr. Busso Peus Nachf., 23-25 oktober 1979, Frankfurt, nr. 2386, 200 DEM

Kunst & Münzen A.G., listino 61, ottobre 1987, Lugano, nr. 187, 350 CHF

Kunst & Münzen A.G., listino 63, gennaio 1990, Lugano, nr. 507, 300 CHF

Münz Zentrum Auktion 68, 25-27 april 1990, Köln, nr. 2717, 5000 DEM (verkocht aan 4500 DEM)

Auktionshaus H.D. Rauch, 29-31 oktober 1990, Wien, nr. 1067, 20.000 ATS (onverkocht)

Giessener Münzhandlung - Dieter Gorny GmbH, 21-22 april 1993, München, nr. 1581, 1500 DEM

Gianfrancesco Gonzaga (schaal 8/10)

10. LUDOVICO III GONZAGA (1414-1478)

Markies van Mantua, zoon van Gianfrancesco, bijgenaamd “*De Turk*”. Hij nam dienst bij de Venetianen en vocht tegen Charles Gonzaga, zijn eigen broer die hij in 1453 na een vijf uren durende slag versloeg. Francesco Sforza koos echter voor Charles en verplichtte Ludovico de veroverde gronden terug te geven. Hij en zijn broer bleven hun leven lang vijanden. Hij vocht zelden voor eigen rekening maar stelde zijn goed getraind leger ter beschikking van de meest biedende.

Deze medaille herinnert door zijn compositie aan die van Gianfranco Gonzaga maar ook aan die van Domenico Malatesta Novello en van Leonello d’Este. Ludovico, broer van Cecilia Gonzaga, en zoals zij, leerling van Vittorino da Feltre, was gereputeerd als elegant, zijn uitstekende smaak voor de kunst, de dichtkunst en de wetenschap. Hij huwde Barbara van Brandenburg in 1437 en volgde zijn vader Gianfrancesco op in 1444. Zijn bijnaam “de Turk” dankte hij aan het feit dat hij op het congres van Mantua, in akkoord met paus Pius I, de christelijke prinsen opriep in de strijd tegen de Turken. In 1477 ontving hij van paus Sixtus IV de gouden roos.

Vz. ·LVDOVI - CVS·DE· / ·GONZ - AGA (roos) (midden)
·CAPITANEVS·ARMIGERORVM· (bovenaan)
·MARCHIO·MANTVE·ET·CET (onderaan)

Buste met kuras naar links, de haren zeer kort geknipt, de nek en het oor volledig vrijlatend.

Kz. ·OPVS·PISANI / ·PICTO / RIS (midden links)

Ludovico in wapenuitrusting op een paard rijdend naar rechts, het indrukwekkend vizier neergeslagen met een helmkam in de vorm van een bol. Het rechterbeen, waarop de bevelvoerderstaf rust, wordt gestrekt vooruitgestoken. De rechterpoot van het paard is opgeheven en geeft dus aan dat het paard in beweging is. Onder de buik van het paard komt de punt van het zwaard uit. Links boven het paard de tekst in drie lijnen. Links staat de zon en rechts staat een margriet afgebeeld. Het paard staat op grond bedekt met keien.

100 mm, 1447-48, brons.

Heiss, 1881, p. 23, p. 25 nr. X/17

Armand, 1883, I, p. 5 nr. 13 I, 5, 13

Hill, 1930, p. 6, p. 8 onder nr. 22, p. 11 nr. 36

Pisanello, 1996, p. 407 nr. 286

Ludovico Gonzaga ontving op 18/1/1447 de rang van kapitein-generaal van Florence. De medaille werd zonder twijfel uitgevoerd in de loop van 1447 of in 1448 voor het vertrek van Pisanello naar Napels.

De twee hoofddeviezen van Ludovico waren de zon en de margriet. Deze motieven zijn terug te vinden op de fresco’s van het Palazzo Ducale de Mantoue (= hertogelijk paleis van Mantoua), maar de zon verschijnt reeds op de biljoenen munten van hem.

Veilingen

Münz Zentrum Auktion 63, 13-14 april 1988, Köln, nr. 2876, 450 DEM (verkocht aan 460 DEM)

Kunst & Münzen A.G., listino 63, gennaio 1990, Lugano, nr. 508, 600 CHF

Ludovico III Gonzaga (schaal 8/10)

11. DOMENICO NOVELLO MALATESTA (1418-1465)

Domenico was de derde bastaardzoon van Pandolfo III Malatesta, geboren te Brescia in 1418 en was van nature erg terughoudend. Als mecenas hield hij zich vooral bezig met het steunen van de kunstenaars die werkten aan de “Bibliotheca Malatestiana” waarvan hij de stichter was. Hij was vroom en besteedde veel tijd aan meditatie. In 1435, arrangeerde paus Eugenius IV het huwelijk van Domenico met Violante da Montefeltro, dochter van de graaf van Urbin, om zodoende de vrede te bestendigen tussen deze stad en Rimini. Dit huwelijk bleef kuis en de echtgenotes leefden in devotie. Hij was tevens een muntenverzamelaar en bezat een collectie van ongeveer 4000 munten. Hij verkocht Cervia aan de Venetianen twee jaar voor zijn dood. De stad Cesena werd terug pauselijk bezit.

Vz. ·MALATESTA - NOVELLVS· / ·CESENAE·DO - MINVS· (midden)
·DVX·EQVITVM·PRAESTANS· (bovenaan)

Buste naar links met kledingsstuk versierd met bont. Het haar hoog opgesneden, het oor half vrijlatend.

Kz. ·OPVS·PISANI / PICTORIS (bovenaan)

Op een met stenen bedekte grond, de knielende Malatesta in volle wapenuitrusting met neergeslagen vizier, knielend naar rechts voor Christus aan het kruis. Links van hem een rots, zijn paard en zijn wapenuitrusting hangend aan een verdorde boom. Rechts van het kruis een rots waarop een dorre struik staat. Tijdens een moeilijk moment in de slag van Montolmo (16 augustus 1444), beloofde hij een hospitaal aan het Heilig Kruis, belofte die hij slechts hield in 1452.

85 mm, 1445, brons.

Heiss, 1881, p. 22 nr. VIII/15

Armand, 1883, I, p. 6 nr. 16

Hill, 1930, p. 6, p. 10-11 nr. 35

Pisanello, 1996, p. 304, nr 195 & p. 400 nr. 275, p. 101 onder nr. 392

De keerzijde toont ons het schitterend talent van Pisanello. Het paard, gezien van op de rug, reeds geportretteerd op de medaille van Jan VIII Paleologus, draait de kop naar links zo dat het linkeroog nog net zichtbaar is. De dwarsbalken van het kruis staan in dezelfde richting als de kop van het paard. Pisanello laat ons Domenico zien in het centrum van de medaille, de armen smekend opgericht naar Christus.

Veilingen

Kunst & Münzen A.G., listino 61, ottobre 1987, Lugano, nr. 171, 1250 CHF, nr. 172, 300 CHF

Münz Zentrum Auktion 62, 5-6 november 1987, Köln, nr. 2847, 900 DEM (verkocht aan 1300 DEM)

Münz Zentrum Auktion 63, 13-14 april 1988, Köln, nr. 2874, 800 DEM (verkocht aan 725 DEM) en nr. 2875, 280 DEM (onverkocht)

Giessener Münzhandlung - Dieter Gorny GmbH, 4-5 april 1989, München, nr. 3224, 300 DEM, niet afgebeeld

Domenico Novello Malatesta

Kunst und Münzen, Asta XXVII, 18-21 april 1989, Lugano, nr. M59, 1500 CHF (onverkocht)

Münz Zentrum Auktion 69, 12-13-14 september 1990, Köln, nr. 1416, 300 DEM (onverkocht)

Münz Zentrum Auktion 74, 11-12-13 november 1992, Köln, nr. 1787-1200 DEM

Giessener Münzhandlung - Dieter Gorny GmbH, 21-22 april 1993, München, nr. 1585, 100 DEM (eenzijdig, doormeter 75 mm)

12. SIGISMONDO PANDOLFO MALATESTA (1417-1468)

Hij voerde de troepen aan van de Heilige Stoel tegen Filippo Maria Visconti, maar zonder succes. Later keerde hij zich tegen de Paus maar werd door hem verslagen en verbannen naar Rimini. Hij had vier vrouwen. De eerste was de dochter van François Carmagnola; hij liet haar vermoorden. Ginevra d'Este, zijn tweede, en Polixène Sforza, zijn derde vrouw liet hij vergiften. Zijn vierde vrouw overleefde hem maar werd tenslotte vergiftigd door Robert Malatesta, zoon van Sigismondo, nadat Robert zijn twee broers Valère en Salluste had gedood! Jaloers geworden op de zoon van zijn broer Paolo, graaf van Ghiazollo, lokte hij deze naar zijn kasteel in Roncofreddo en liet hem daar op een wreedaardige manier vermoorden. Daarna liet hij het verminkte lijk te kijk stellen op de marktplaats van Brandi, om aan iedereen duidelijk te maken dat hij alleen de macht had!

1. Vz. SIGISMVNDVS·PANDVLFVS·DE·MALATESTIS·ARIMINI·FANI (vierbladige roos) D (vierbladige roos)

Buste naar rechts gekleed met versierd wapenkleed boven een maliënkolder. De haren zijn lang in de nek maar kort geknipt boven het oor dat bijna volledig vrij is.

Kz. OPVS·PISANI·PICTORIS (onderaan langs de rand)

Sigismondo rechtop in vooraanzicht in volle wapensuitrusting, met versierde helm en dicht vizier en houdt zijn degen met beide handen vast. Links, op een rozelaar, staat zijn gekroonde helm met erboven de schedel van een olifant; rechts, zijn wapenschild opgehangen aan een rozelaar (SI = Sigismondo).

90 mm, 1445, brons, 247 g

Heiss, 1881, p. 21 nr. VII/14

Armand, 1883, I, p. 5-6 nr. 15

Hill, 1930, p. 6, p. 10 nr. 33

Pisanello, 1996, p. 401 nr. 278

Benevens de rozen en de rozelaars (tekens van de familie Malatesta) voegde Pisanello er nog twee tekens van Sigismondo aan toe: enerzijds, de olifantenschedel en anderzijds, de initialen S en I, waarschijnlijk de letters van S = Sigismondo en I van Isotta Atti da Rimini, waarvan hij verschillende kinderen had en die hij huwde in 1456. De twee letters vormen bovendien de eerste twee letters van keizer Sigismond en ter ere van de keizer voegde hij deze letters SI toe aan zijn voornaam, Gismo~~n~~do.

Sigismondo Pandolfo Malatesta, medaille 1

Bestaat ook eenzijdig (alleen de voorzijde) (zie veiling Kunst & Münzen nr. 61).
Bestaat ook met een keerzijde waarop zijn maîtresse Isotte Atti staat afgebeeld. Deze keerzijde zou gemaakt zijn door Matteo de Pasti, een van zijn leerlingen.

Veilingen

Kunst & Münzen A.G., listino 61, ottobre 1987, Lugano, nr. 252, 1000 CHF, nr. 253, 1500 CHF

Münz Zentrum Auktion 63, 14-15 april 1988, Köln, nr. 2873, 250 DEM (onverkocht)

Kunst & Münzen A.G., listino 62, giugno 1988, Lugano, nr. 1330, 800 CHF

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 160, München 1988, nr. 2180, 600 DEM

Kunst & Münzen A.G., listino 63, gennaio 1990, Lugano, nr. 472, 500 CHF en nr. 473, 650 CHF (blanco keerzijde)

Münz Zentrum Auktion 68, 25-27 april 1990, Köln, nr. 2733, 1000 DEM (verkocht aan 1250 DEM)

Giessener Münzhandlung - Dieter Gorny GmbH, 15-16 april 1991, München, nr. 1611, 300 DEM (niet afgebeeld)

Giessener Münzhandlung - Dieter Gorny GmbH, 21-22 april 1993, München, nr. 1586, 200 DEM

2. Vz. SIGISMVNDVS·DE·MALATESTIS·ARIMINI·7C·E·ROMANE·ECLLESIE·CAPITANEVS (vierbladige roos) GENERALIS (onder de buste)

Buste naar rechts, gekleed met wapenkleed boven de maliënkolder, versierd op de schouder met de vierledige roos van de Malatestas. Het haar lang in de nek, laat toch het rechteroor half vrij.

Kz. OPVS / PISANI / PICTORIS (onderaan langs de rand)

Op de met keien bedekte voorgrond, met links en rechts rotsen, staat Sigismondo te paard naar links in volle wapenuitrusting, de hoofdhelm versierd met pluim en dicht vizier, de commandostaf vooruit opgeheven. Op de achtergrond een kasteel met twee torens, op een toren zijn wapenschild, op de andere toren het jaartal ·M·CCCC· / ·XLV· (1445)

102 mm, 1445, brons.

Heiss, 1881, p. 21 nr. 13

Veilingen

Münzen & Medaillen, G Hirsch, auktion 135, München 1983, 425 DEM

Kunst & Münzen A.G., listino 63, gennaio 1990, Lugano, 300 CHF

Sigismondo Pandolfo Malatesta, medaille 2 (schaal 8/10)

13. JOHANNES VIII PALEOLOGUS (1423-1448)

Jan VIII Paleologus werd geboren in 1390 en was de voorlaatste keizer van Byzantium. In 1419 werd hij medekeizer van het Byzantijnse rijk. Hij volgde zijn vader, Manuel II, op in 1425. Nadat hij de vrede afkocht van sultan Muiath, bleef alleen nog de stad Constantinopel over. Hij was een voorstander van een hereniging van de Griekse en Romeinse Kerk en hoopte alzo de nodige steun te krijgen van het Westen. Daartoe kwam hij persoonlijk naar Italië, naar het hof van Ferrara, om het oecumenisch concilie te Ferrara en Florence (tussen 1437 en 1439) bij te wonen waar men onder leiding van paus Eugenius IV de Griekse en Romeinse Kerk probeerde te verenigen. Op die manier probeerde hij hulp te verkrijgen in zijn strijd tegen de Turken die Constantinopel belegerden. De keizer verliet Florence op 26 augustus 1439, en vertrok uit Venetië op 1 januari 1440 richting Constantinopel.

Vz. +IΩANNHC·BACIAEVC·KAI·AVTO /
KPATΩP·PΩMAIΩN·O·ΠAΛAIOΛOΓOC

Buste van de keizer in profiel naar rechts, de baard geknipt in een puntvorm en de snor mooi aansluitend met de baard. De keizer draagt een schitterende hoed "alla greca nica". Het haar van de keizer is bijeengebonden in drie staartjes, die op de kraag van zijn mantel vallen.

Kz. ·OPVS·PISANI·PICTO / RIS· / EPΓON·TOV· ΠICANOV·ZΩ ΓPAΦOV

Op een rotsachtige bodem staat de keizer te paard naar rechts, een boog en een pijlkoker aan zijn zijde, de handen samengevouwen voor een kruisweg. Links van hem ziet men een tweede ruiter van op de rug. Tussen de hoofden van de twee ruiters ziet men een bergachtig landschap.

101,2 mm, 1438-39, brons.

Heiss, 1881, p. 20 nr. III/2b

Hill, 1930, p. 7 nr. 19

Pisanello, 1996, p. 209, 210, 211 nr. 119

Deze eerste numismatische creatie van de schilder Pisanello, zeker ontworpen op het einde van 1438 en gerealiseerd in Florence in 1439, opende een nieuwe weg in de portretkunst. De keerzijde diende hierbij als extra uitdrukkingmiddel voor de kunstenaar.

Een exemplaar van deze medaille, gemaakt in goud en aangeboden aan de groothertog Cosmo III in 1715 door Andrew Fontaine, werd gestolen in 1932 en nooit meer teruggevonden.

In het Louvre bevindt zich een vervalsing waarbij de keizer staat afgebeeld met een kroon op zijn hoed en met versierde binnenrand van de medaille.

Heiss, 1881, p. 10 nr. 1

Armand, 1883, I, p. 7 nr. 20

Armand, 1887, p. 2 nr. b

Pisanello, 1996, p. 211 nr. 120

Johannes VIII Paleologus (schaal 8/10)

Veilingen

Münzen und Medaillen Auktion, 3-4-7-8 juli 1980, München, katalog 121, nr. 1250, 1000 DEM

Dr. Busso Peus Nachf., auktion 308, 19-21 oktober 1983, Frankfurt, nr. 2652, 2000 DEM

Münz Zentrum Auktion 59, 29-31 oktober 1986, Köln, nr. 4063, 1600 DEM (verkocht aan 1700 DEM)

Kunst & Münzen A.G, listino 61, ottobre 1987, nr. 51-52-53, 600 CHF, 500 CHF, 400 CHF

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 160, München 1988, nr. 2582, 225 DEM

Kunst & Münzen, Asta XXVII, 18-21 aprile 1989, Lugano, M60, 1500 CHF (verkocht aan 1200 CHF)

Kunst & Münzen A.G, listino 63, gennaio 1990, Lugano, nr. 471, 400 CHF

Kunst & Münzen A.G, listino 64, settembre 1990, Lugano, nr. 331, 500 CHF

Vervalsing waarbij de keizer staat afgebeeld met een kroon op zijn hoed en met versierde binnenrand van de medaille (Louvre, Parijs) (schaal 8/10)

*Jan VIII Paleologus, fresco van Giovanni Badile, 1443-44,
Guantieri kapel van de Santa Maria della Scala te Verona (Italië)*

14. NICCOLO PICCININO (1380-1444)

Piccinino, geboren te Pérouse in 1380, was één van de best bekende “condottieri” in Italië van de XVe eeuw. Hij trad op jeugdige leeftijd toe in de militie van Braccio de Montone, zijn oom en werd vanaf 1417 één van de beste kapiteins. Verslagen en gevangen genomen door Francesco Sforza, werd hij na vier maanden gevangenschap vrijgekocht door zijn oom, die hij bleef dienen tot aan het beleg van Aquilea, waar hij door zijn toenmalige voortvarendheid de dood veroorzaakte van Braccio. Hij trad in 1425 in dienst van Filippo Maria Visconti, zijn adoptievader. Na vele overwinningen, gaf zijn adoptievader hem de toelating “Visconti” aan zijn naam toe te voegen. Nadien werd hij geadopteerd door Alfonso I, hertog van Milaan.

Vz. NICOLAVS·PICININVS·VICECOMES·MARCHIO·CAPITANEVS·MAX·
AC·MARS·ALTER·

Buste van de militaire chef in profiel naar links gekleed in een harnas op een maliënkolder. Het hoofd is getooid met een hoed met slappe boord.

Kz. ·BRACCVS· / ·PISANI·P·OPVS / ·N·PICININVS

Vrouwelijke griffioen met ontplooide vleugels staand op een met keien bedekte grond, naar links, die twee naakte kinderen zoogt, nl. Braccio da Montone en Piccinino. Op de halsband van de griffioen: PERUSIA. Deze keerzijde is een verwijzing naar de Romeinse wolvin met Remus en Remulus. Piccinino leerde het beroep van wapensmid bij Braccio de Montone.

87 mm, 1441, brons.

Heiss, 1881, p. 8, p. 15, 16, 17 nr. V/5

Armand, 1883, I, p. 7 nr. 21

Hill, 1930, p. 6, p. 8 nr. 22

Pisanello, 1996, p. 212-213 nr. 123

De medaille werd waarschijnlijk gerealiseerd in 1441 en zeker voor 1444. Zij werd gereproduceerd door Giovanni Badile, tezamen met deze van Jan VIII Paleologus, Sigismondo Pandolfo Malatesta en één van Leonello d'Este, in de venster nis van de Guantieri kapel van de Santa Maria della Scala te Verona.

Veilingen

Dr. Busso Peus Nachf., auktion 300, 28-30 oktober 1980, Frankfurt, nr. 1396, 2200 DEM

Dr. Busso Peus Nachf., auktion 301, 25-27 mei 1981, Frankfurt, nr. 2084, 1500 DEM

Dr. Busso Peus Nachf., auktion 308, 19-21 oktober 1983, Frankfurt, nr. 2653, 2000 DEM

Kunst & Münzen, Asta XXVI, 13-14-15 maggio 1988, Lugano, M9, 3000 CHF (verkocht aan 3500 CHF)

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 160, München 1988, nr. 2584, 600 DEM

Münz Zentrum Auktion 68, 25-27 april 1990, nr. 2750, 2000 DEM (verkocht aan 1850 DEM)

Giessener Münzhandlung, auktion 59, München 1992, nr. 2983, 1500 DEM

Niccolo Piccinino

15. FRANCESCO SFORZA (1401-1466)

Hij onderscheidde zich door zijn grote moed en werd een uitstekend generaal met groot tactisch inzicht. Hij huwde tweemaal, eerst met Polissena Ruffo (stierf in 1420, kinderloos huwelijk) en later met Bianca Maria Visconti, dochter van Filippo Maria Visconti die hem 8 kinderen schonk o.a. Galéazzo Maria die hem opvolgde.

In 1426 vocht hij in dienst van Filippo Visconti, hertog van Milaan. Daarna in dienst van Lucques en werd door paus Eugenius IV tot markies benoemd. Later leidde hij de liga gevormd door de paus, Venetië en Florence, tegen de hertog van Milaan en won het van zijn grote opponent Niccolo Piccinino (1437). Visconti kocht hem door zijn dochter Bianca aan te bieden en het uitzicht hem op te volgen. Hij gaf opdracht René van Anjou te helpen in zijn strijd tegen Alfonso van Aragon om het bezit van het koninkrijk Napels. Maar in 1439, verliet Sforza Visconti en aanvaardde opnieuw het bevel over de troepen van de Paus, Venetië, Florence en Genua, tegen de hertog van Milaan. Na de vrede van Cavriana (1441) kreeg hij Cremona, Pontremoli en een deel van het district Milaan, bruidsschat van Bianca Maria, die hij uiteindelijk huwde.

Hij liet zich op 26/2/1450 tot hertog van Milaan uitroepen na het overlijden van Filippo Maria Visconti.

Vz. FRANCISCVS·SFORTIA·VICECOMES·MARCHIO·ET·COMES·AC·
CREMONE·D (vierbladige roos)

Buste van Francesco naar links, gekleed met kuras over het wapenkleed en een hoge hoed met omgekeerde onderrand op het hoofd. De tekst begint links in het midden en wordt aangeduid met een kruisje.

Kz. OPVS·PISANI·PICTORIS·

Het hoofd van een hinnikend paard naar links, de oren plat tegen de kop. Onder de paardenkop een degen met de punt naar rechts en links ervan drie gesloten boeken op elkaar gestapeld.

85 mm, 1441, brons.

Heiss, 1881, p. 8 nr. 15

Armand, 1883, I, p. 8 nr. 22

Hill, 1930, p. 6, p. 8 nr. 23

Pisanello, 1996, p. 215 nr. 128

De titulatuur van het omschrift geeft ons een idee van de datum van uitvoering. De titel "vicecomes" verkreeg hij pas na zijn huwelijk op 28 oktober 1441 met Bianca Maria, de dochter van Filippo Maria Visconti. Zijn vrouw bracht de heerlijkheden Crémona en Pontremoli mee. Daar hij slechts hertog van Milaan werd na de dood van Filippo Maria Visconti, in augustus 1447, was de tijd beperkt. Waarschijnlijk kreeg Pisanello de opdracht na het huwelijk van Francesco Forza.

Veilingen

Münz Zentrum Auktion 63, 13-14 april 1988, Köln, nr. 2872, 350 DEM

Hess Auktion 259, 10-12 mai 1990, Zurich, nr. 952, 3000 CHF

Münz Zentrum Auktion 71, 3-4-5 juni 1991, Köln, nr. 2381, 275 DEM

Auktionshaus Rauch 48, 6-8 april 1992, Wien, nr. 1424, 12000 ATS

Francesco Sforza

16. FILIPPO MARIA VISCONTI (1391-1447)

Tweede zoon van Jean Galéas Visconti, eerste hertog van Milaan. Volgde op 16 mei 1412 zijn vader op en stierf op 13 augustus 1447 zonder wettige erfgenamen. De beschreven medaille toont een van de weinige afbeeldingen van de hertog, die zich niet liet afbeelden omdat hij zo gehaat was bij het volk. Hij vermoordde zijn oudere broer Giovanni Maria in 1412. Hij huwde met de twintig jaar oudere Béatrice Tenda en kreeg zo de versterkte steden Tortone, Novare, Verceil en Alexandrië in handen tezamen met een sterk leger en een oorlogskas gevuld met 400.000 gouden florijnen. Met zijn leger veroverde hij Pavia en Milaan. Hij gebruikte hiervoor *condottieri*, huurlingen, die in 1418 zijn vrouw vermoordden, die hij dan niet meer nodig had. Zijn bekendste *condottieri* waren Malatesta, Niccolo Piccinino en Francesco Sforza. Zij veroverden gans Lombardië, stad voor stad. De Genuezen werden verplicht de generaal Carmagnola aan te nemen als hun heer. Gedurende zijn regeringsperiode was men constant in oorlog met Venetië. Zijn buitenechtelijke dochter Bianca Maria huwde met Francesco Sforza, zijn opvolger.

Vz. *PHILIPPVSMARIA·ANGLVS·DVX·MEDIOLANI·ECETERA·PAPIE·
ANGLERIE·QVE·COMES·AC·GENVE·DOMINVS

Buste van de hertog naar rechts, gekleed met een versierde mantel, op het hoofd een soepele hoed met een stijve boord.

Kz. OPVS·PISANI·PICTORIS (onderaan langs de rand)

Op een met eiken bezaaide grond, staan drie ruiters te paard. Links de hertog in wapenuitrusting, de helm versiert met de helmpluim van de Visconti's. Hij houdt een lans in de rechterhand en leidt zijn paard links omhoog tegen de rotsen. Achter hem bevindt zich een tweede ruiter in wapenuitrusting die een lans vasthoudt in zijn linkerhand. Rechts bevindt zich een page te paard die we zien van op de rug.

Bovenaan de medaille bevindt zich een bergachtig landschap waarin zich rechts een versterkte poort bevindt van een kasteel waarvoor zich een standbeeld bevindt van een vrouw die een scepter vasthoudt.

100,7 mm, 1441, brons. (Penningkabinet Parijs, 1 ex. zilver)

Heiss, 1881, p. 8, p. 11-13 nr. II/2

Armand, 1883, I, p. 8 nr. 23

Hill, 1930, p. 6, p. 8 nr. 21

Pisanello, 1996, p. 215 nr. 127

Vanwege zijn weinig flatterende figuur weigerde de hertog te poseren. Kon Pisanello hem toch overtuigen? In het archief vond men toch twee tekeningen van Filippo Maria Visconti. Het licht naar voor gebogen hoofd, de zware nek, de dubbele kin zowel als de koude blik, zijn de tekenaar niet ontgaan.

De keerzijde, die doet denken aan die van Jan VIII Paleologus, speelt zich af op twee vlakken en neemt zo het totaal oppervlak van de medaille in. Het standbeeld op de keerzijde zou Venus kunnen zijn, en de scepter die zij vasthoudt zou herinneren aan de macht die de Visconti's van haar zouden gekregen hebben.

Alhoewel ze niet gedateerd is, werd ze waarschijnlijk uitgevoerd op het einde van 1440 of begin 1441, toen Pisanello naar Milaan werd geroepen als ooggetuige voor de zetel van Verona in 1439. Maar heel zeker is dit niet.

Veilingen

Münzen & Medaillen, auktion 119, 6-7-8 februar 1980, München, nr. 1147, 600 DEM

Dr. Busso Peus Nachf., auktion 300, 28-30 oktober 1980, Frankfurt, nr. 1395, 2200 DEM

Jacques Schulman 282, 18-21 november 1985, Amsterdam, nr. 2351, 2000 NLG (from Peus Nachf., oktober 1980, nr. 1395, 2200 DEM)

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 158, München 1988, nr. 2397, 1500 DEM

Gerhard Hirsch Nfg, auktion 160, München 1988, nr. 2171, 1100 DEM

Kunst & Münzen, Asta XXVII, 18-21 aprile 1989, Lugano, nr. M26, 500 CHF (deze is een variant! PHILIPPVL in plaats van S)

Kunst & Münzen A.G., listino 63, gennaio 1990, Lugano, nr. 515, 500 CHF

Münz Zentrum Auktion 69, 12-13-14 september 1990, Köln, nr. 1385 (tekst = PHILIPPVL), 4000 DEM (onverkocht) en nr. 1386 (tekst = PHILIPPVS), 500 DEM (onverkocht)

Münz Zentrum Auktion 71, 3-4-5 juni 1991, Köln, nr. 2376, 750 DEM

Schweizerischer Bankverein, auktion 32, 26-27-28 januari 1993, Basel, nr. 1708, 2000 CHF, tekst = PHILIPPVL !

BIBLIOGRAFIE

Alfred Armand, *Les médailleurs italiens des quinzième et seizième siècles*, Parijs, 3 delen, vol I & II, 1883, III, 1887.

George Francis Hill, & J. Graham Pollard, *Renaissance medals from the Samuel H. Kress Collection at the National Gallery of Art*, London 1967.

George Francis Hill, *A corpus of Italian medals of the Renaissance before Cellini*, London 1930, 2 vols.

J. Graham Pollard, *Italian Renaissance Medals in the Museo Nazionale del Bargello; Medaglie italiane del Rinascimento nel Museo Nazionale del Bargello (vol. I 1400-1530)*, Florence 1984.

Alois Heiss, *Les médailleurs de la Renaissance, Vittore Pisano*, Parijs 1881.

Julius Friedlander, *Die Italienischen Schaumünzen des fünfzehnten Jahrhunderts (1430-1530)*, Berlijn 1882.

Musée du Louvre, *Pisanello, le peintre aux sept vertus*, Paris 1996.

LECTUUR

George Francis Hill, *Not in Armand, A supplement to Alfred Armand, Les médailleurs italiens des XVe et XVIe siècles*, Bologna 1967, 30 p, 4 pl.

Ulrich Middeldorf & Dagmar Striebral, *Renaissance Medals and Plaquettes*, Florence 1983.

George Francis Hill, *Pisanello*, Londen 1905 en 1911.

Kurt von Manteuffel Zoege, *Die Gemälde und Zeichnungen des Antonio Pisano aus Verona*, Halle 1909.

Jean De Foville, *Pisanello et les médailleurs italiens*, Parijs 1909.

Henry Nocq, *Les médailles d'Antonio Pisano dit le Pisanello*. Série complète moulée et décrite par Henry Nocq et reproduite en héliotypie par Léon Marotte, Parijs 1914-1917.

Jean Babelon, *La médaille et les médailleurs*, Paris 1927.

A.H. Martinie, *Pisanello*, Maîtres de l'Art Ancien, Parijs 1930.

Peter Burke, *De Italiaanse renaissance*, Amsterdam 1988.

Jean Babelon, *Exposition de l'œuvre de Pisanello. Médailles, dessins, peintures*, Éd. des bibliothèques nationales de France, Argenteuil 1932.

Roberto Weiss, *Pisanello's medaillon of the emperor John VIII Paleologus*, Londen, The Trustees of the British Museum, 1966.

Firmin Didot Frères, *Nouvelle Biographie depuis les temps les plus reculés jusqu'à 1850-60*, Kopenhagen 1964.

Hans De Koning, *Ben ik in beeld? Portretpenningen uit de Italiaanse renaissance*, in het tijdschrift *De Beeldenaar*, januari/februari 1999, 23e jaargang nr. 1, p. 26-30.

Frits Scholten & Carolien Voigtmann, *Ben ik in beeld? Penningen uit de Italiaanse Renaissance*, Rijksmuseum – Het Koninklijk Penningkabinet, Leiden 1998. (ISBN 90-73882-10-9).